การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้

โดย ไพโรจน์ คะเชนทร์

chan2.obec.go.th/wattungpelschool

การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้

โดย ไพโรจน์ คะเชนทร์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 22 กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุดโดยเฉพาะการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากจะมุ่งปลูกฝังด้านปัญญา พัฒนาการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณแล้ว ยังมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตน เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น สามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม การจัดกระบวนการเรียนรู้ ต้องคำนึงพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจ ความสามารถของผู้เรียน โดยใช้รูปแบบวิธีการที่หลากหลายเน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง เรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้ร่วมกัน เรียนรู้จากธรรมชาติ เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และเรียนรู้แบบบูรณาการ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาต้องบริหารจัดการให้ครูและผู้สอนเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ชี้นำ ผู้ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตนเอง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2548 ข)

ความหมายของแหล่งเรียนรู้

กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง สื่อที่อยู่รอบตัวเราที่ผู้เรียนและผู้สอนสามารถใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เช่น สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนและแหล่งอื่น ๆ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งวิทยาการว่า หมายถึง บุคคล สถานที่ ธรรมชาติ หน่วยงานองค์การ สถานประกอบการ ชุมชน และอื่น ๆ ที่มีทั้งในห้องเรียนนอกห้องเรียน ทั้งที่เป็นธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งจะเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ผู้สอน ผู้สนใจสามารถศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) ได้สรุปความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในสังคมรอบตัวเราทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตเป็นสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น เป็นแหล่งความรู้ที่ทำให้คนในสังคมเกิดการเรียนรู้ และเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

จากความหมายต่าง ๆ สรุปได้ว่าแหล่งเรียนรู้ หมายถึง คน สิ่งของ สถานที่ และสิ่งประดิษฐ์ที่สามารถให้ความรู้เฉพาะตัวและเชื่อมโยงความรู้เป็นความรู้และประสบการณ์ใหม่ให้แก่บุคคลทุกระดับทุกเพศและทุกวัยที่สนใจจะเรียนรู้

ความสำคัญและความจำเป็นของแหล่งเรียนรู้

ดิเรก พรสีมา (2543) กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ว่า เป็นแหล่งความรู้ที่นักเรียนสามารถไปค้นคว้าหาความรู้ได้ทั้งในเวลาก่อนและหลังเลิกเรียนและในวันหยุดราชการและยังเน้นแหล่งเรียนรู้ที่นักเรียนจากหลายชุมชนมาใช้ร่วมกันได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) ได้กล่าวถึงความสำคัญในลักษณะของการใช้แหล่งเรียนรู้สนับสนุนการจัดการเรียนว่า ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข เรียนรู้แบบองค์รวม ได้ฝึกคิดและฝึกปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่นและได้เรียนรู้ตามความถนัดของตนเอง

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545) กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ว่า การที่ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งต่าง ๆ จากผู้คนที่หลากหลาย จะทำให้ผู้เรียนและผู้สอนสามารถเชื่อมโยงการเรียนการสอนเข้ากับวิถีชีวิต มีความผูกพันกับท้องถิ่น เห็นคุณค่าและอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมและยังสามารถบูรณาการภูมิปัญญาไทยและสากลเพื่อนำปรับใช้กับวิถีไทยได้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ว่าเป็นแหล่งวิทยาการสำหรับนักเรียนได้ฝึกสืบค้นข้อมูล ฝึกทักษะการสังเกต ฝึกคิด ฝึกพัฒนาการ ช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของความงาม ความสุนทรีย์ และก่อให้เกิดความสามารถทางการเรียนรู้แบบองค์รวมทั้งด้านความรู้ ความคิด ทักษะกระบวนการ และคุณลักษณะนิสัย ซึมซับสิ่งที่ดีงามจาก ภูมิปัญญา หล่อหลอมจิตใจเกิดความรัก ความศรัทธาและหวงแหนทรัพยากรของประเทศชาติ

จากความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ดังกล่าว ทำให้สรุปความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ได้ว่า เป็นแหล่งให้ความรู้ที่แต่ละบุคคลต้องการแสวงหา สามารถหาความรู้ได้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต้นกำเนิดเฉพาะด้านและสามารถเชื่อมโยงความรู้ไปสู่ความรู้อื่นได้อย่างหลากหลาย เป็นการส่งเสริมให้เกิดเรียนรู้ทั้งในระบบ และนอกระบบตลอดชีวิต

หลักการและวัตถุประสงค์ของแหล่งเรียนรู้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548 ก) กล่าวว่า หลักการของแหล่งเรียนรู้มี 5 ประการ ดังนี้

1. สนองกลุ่มเป้าหมายทุกเพศทุกวัยขึ้นอยู่กับความสนใจใฝ่รู้ ความพอใจของผู้เรียน
2. สอดคล้องกับวิถีชีวิต และเรียนรู้ได้ตลอดเวลาทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม
3. บรรยากาศเอื้ออำนวยให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ ความต้องการของตนเอง
4. ส่งเสริมด้านการอ่าน การเขียน การพูด การฟัง การคิดวิเคราะห์ และการนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์

5. ไม่ยึดติดรูปแบบใด ๆ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548 ข) กล่าวว่า วัตถุประสงค์หลักของการจัดแหล่งเรียนรู้คือ เพื่อพัฒนาทักษะความสามารถด้านต่าง ๆ ของประชาชน และผู้สนใจทุกระดับได้เรียนรู้อย่างอิสระ เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามความสนใจอย่างเต็มศักยภาพและเต็มความสามารถ โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย ดังนี้

1. เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. เพื่อหาแนวทางการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ
3. เพื่อจัดหาโอกาสสร้างประสบการณ์การเรียนรู้จากสื่อ
4. เพื่อจัดหาโอกาสทางการศึกษาอย่างอิสระ และศึกษาด้วยตนเอง
5. เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง
6. เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการเรียนรู้ และทักษะการใช้วัสดุอุปกรณ์
7. เพื่อพัฒนาความคิดริเริ่ม ความเป็นอิสระ ความรับผิดชอบการตัดสินใจ การแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ
8. เพื่อพัฒนาทักษะด้านการค้นคว้า การอภิปราย การสนทนา การนำเอาความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้
9. เพื่อเป็นแรงดลใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิต

ประเภทของแหล่งเรียนรู้

จากความหมายของคำว่า แหล่งเรียนรู้ที่มีความหมายครอบคลุมกว้างขวางมากมีตั้งแต่สิ่งใกล้ตัว สิ่งไกลตัว สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นรวมถึงตัวบุคคล ดังนั้นจึงมีผู้รู้และหน่วยงานทางการศึกษาได้ให้แนวคิดต่าง ๆ ไว้มากมาย เพื่อวัตถุประสงค์ของการจำแนกประเภทของแหล่งเรียนรู้ให้เป็นกลุ่มเป็นระเบียบเพื่อสะดวกต่อการเรียกชื่อและใช้ประโยชน์ ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้จำแนกแหล่งเรียนรู้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ ประเภทธรรมชาติ ประเภทสิ่งพิมพ์ ประเภทเทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ในชุมชนทุกประเภท

กระทรวงศึกษาธิการ (2545) จำแนกแหล่งเรียนรู้ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนได้แก่ ห้องสมุด ห้องหมวดวิชา ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเตอร์เน็ต ศูนย์วิชาการ ศูนย์วิทยบริการ ศูนย์โสตทัศนศึกษา ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน Resource Center สวนพฤกษศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สวนหนังสือ สวนธรรมะ ฯลฯ

2. แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ วิทยาศาสตร์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ องค์การของรัฐ และเอกชน

รัชนีกร ทองสุขดี (2545) จำแนกแหล่งเรียนรู้ออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. ประเภทบุคคล หมายถึง บุคคลที่ถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ให้ผู้สนใจต้องการจะเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลที่มีทักษะ ความสามารถในสาขาอาชีพต่าง ๆ เช่น ช่างฝีมือ ช่างทอง ช่างไม้ ศิลปินทุกแขนง นักกฎหมาย นักหนังสือพิมพ์ ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้มีอาวุโสที่ประสบการณ์สูงเป็นต้น

2. ประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ สัตว์ แร่ธาตุ เป็นต้น

3. ประเภทวัตถุและสถานที่ หมายถึง อาคารสิ่งก่อสร้าง วัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่นที่ประชาชนศึกษาหาความรู้ให้ได้มาซึ่งคำตอบหรือสิ่งที่ต้องการ เช่น โรงน้ำประปา ที่ว่าการอำเภอ โรงพยาบาล และสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวสามารถพบเห็นในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

4. ประเภทสื่อ หมายถึง บุคคลหรือสื่อที่ติดต่อให้ถึงกัน หรือชักนำให้รู้จักกัน ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ ทักษะและเจตคติ ด้วยการส่งผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 แหล่งวิทยากรประเภทสื่อนี้ ทำให้กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ชาติสามารถดำเนินไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพสูง และที่สำคัญที่สุด คือ สามารถกระจายความรู้ไปสู่ทุกพื้นที่โลกอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง ทรัพยากรประเภทนี้จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ

4.1 สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร สิ่งพิมพ์เฉพาะกิจ (โปสเตอร์ จุลสาร แผ่นปลิว ป้ายประกาศ)

4.2 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อที่อาศัยเทคนิคด้านอิเล็กทรอนิกส์ สร้างสรรค์ในรูปของเสียงและภาพ ทั้งภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว สื่อเหล่านี้สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทตา หู แบ่งได้เป็น 2 พวก คือ สื่อที่ให้เสียงอย่างเดียว และสื่อที่ให้ทั้งภาพและเสียง

5. ประเภทเทคนิค หมายถึง สิ่งที่แสดงถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้น สิ่งที่มนุษย์ทำการปรับปรุง อาทิ โรงงานที่ทันสมัย ระบบสื่อสารคมนาคม ศูนย์คอมพิวเตอร์ เครื่องมือหรือระบบใหม่ ๆ ที่นำเข้ามาใช้ในท้องถิ่น ซึ่งช่วยให้เรียนรู้ถึงความก้าวหน้าของมนุษย์ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดจินตนาการ เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ความคิดและสิ่งประดิษฐ์คิดค้น

6. ประเภทกิจกรรม หมายถึง การปฏิบัติด้านประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ การปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการตลอดจนความเคลื่อนไหวในการแก้ปัญหาและปรับปรุงพัฒนาสภาพต่าง ๆ ในท้องถิ่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม อาทิ การรณรงค์ป้องกันสารเสพติด การส่งเสริมการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยและการรณรงค์ความปลอดภัยของเด็กและสตรีในท้องถิ่น เป็นต้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (กระทรวงศึกษาธิการ 2546 ข) มาตรา 25 กำหนดให้แหล่งเรียนรู้ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและพัฒนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่น

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545) ได้จำแนกแหล่งเรียนรู้เป็น 5 ประเภท ได้แก่ ครู เครื่องมือ เทคโนโลยี วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ให้ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547) แบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ตามลักษณะของแหล่งเรียนรู้โดยแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล แหล่งเรียนรู้ประเภทสถานที่และแหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อ

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ก) ได้จำแนกแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็น 3 ประเภท ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา ได้แก่ ห้องสมุด และห้องปฏิบัติการต่าง ๆ แหล่งเรียนรู้ภายนอก และภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548 ข) แบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคล คือ ผู้ซึ่งมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะภูมิปัญญา มีประสบการณ์ในสาขาอาชีพต่าง ๆ ในท้องถิ่น ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ ทักษะ เจตคติ ให้แก่ผู้ที่สนใจต้องการเรียน

2. แหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่หรือวัตถุสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1 สถานที่ที่เป็นธรรมชาติ เช่น ดิน แหล่งน้ำ ป่า ภูเขา สัตว์ พืช แร่ธาตุ

2.2 สถานที่ที่เป็นสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น ตลาด โรงพยาบาล โรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ

3. แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อที่เป็นตัวกลาง ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจและทักษะประสบการณ์ ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.1 สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น เอกสาร หนังสือ ตำรา ใบปลิว จุลสาร ฯลฯ

3.2 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่ให้ภาพเคลื่อนไหวและภาพนิ่งทั้งให้ภาพและเสียง เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วีดีทัศน์ สไลด์ รูปภาพ ฯลฯ

4. แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรม เทคนิค วิธีการ เช่น แบบต่าง ๆ เทคนิคกระบวนการทำงาน หรือการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในท้องถิ่น

สรุปจากแนวความคิดการจำแนกประเภทแหล่งเรียนรู้ดังกล่าวที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถสรุปตามลักษณะของแหล่งเรียนรู้ได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

ประเภทบุคคล ประเภทสถานที่ และประเภทสื่อ ซึ่งแต่ละประเภทกำหนดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ในการศึกษาหาความรู้ของสถานศึกษาในระบบได้ 2 แหล่ง คือ แหล่งเรียนรู้ภายในและแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษา ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ภายในประเภทบุคคล ได้แก่ ครูอาจารย์ ประเภทสถานที่ ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายใน ห้องสมุดและห้องปฏิบัติการต่าง ๆ ประเภทสื่อ ได้แก่ วัสดุ เครื่องมือ อุปกรณ์การสอน สิ่งพิมพ์และเครื่องมือเทคโนโลยี เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน

2. แหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนประเภทบุคคล ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทสถานที่ ได้แก่ อาคารสถานที่ที่รวบรวมหรือเป็นแหล่งความรู้เฉพาะด้านที่อยู่นอกสถานศึกษาประเภทสื่อได้แก่ เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่ไม่มีอยู่ในสถานศึกษา

การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้

การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ เป็นงานหนึ่งของงานวิชาการที่ผู้บริหารสถานศึกษา จะต้องบริหารและจัดการให้มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน ดังนั้นการใช้กระบวนการบริหารและการจัดการแหล่งเรียนรู้จึงใช้เช่นเดียวกันกับกระบวนการบริหารและการจัดการงานวิชาการ ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอน คือ การวางแผน การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ การนิเทศติดตามประเมินผลเพื่อปรับปรุงการบริหารการจัดการและเพื่อพัฒนาระดับคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้น ดังนี้ (ทัศนีย์ วงศ์ยืน. 2547)

1. การวางแผน

การวางแผนการบริหารและการจัดการแหล่งเรียนรู้ จะต้องคำนึงถึง 4 ประเด็น ดังนี้

1.1 จุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพและมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่หลักสูตรกำหนด

1.2 การจัดระบบการบริหารและการจัดการแหล่งเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล การนิเทศภายใน การพัฒนาบุคลากร การวิจัยและพัฒนา โครงการอื่น ๆ ระบบข้อมูลสารสนเทศ และงบประมาณของโรงเรียน

1.3 การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการกระจายอำนาจ

1.4 การจัดทำแผนกลยุทธ์ จะต้องดำเนินการร่วมกับกลุ่มบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหารของโรงเรียน คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เครือข่ายผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้ (สุวัฒน์ ศิรินิรันดร์. 2549)

ขั้นตอนที่ 1 ประเมินสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาโดย ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ SWOT Analysis ที่เป็นจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats)

ขั้นตอนที่ 2 นำผลจากการวิเคราะห์ SWOT มากำหนดแนวทางการดำเนินงานของสถานศึกษา ได้แก่ วิสัยทัศน์ (Vision) พันธกิจ (Mission Statement) เป้าหมาย (Goals) เป็นการกำหนดความมุ่งหวัง ทิศทาง และความสำเร็จในอนาคต

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานเป็นการกำหนดมาตรการการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 4 แปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติโดยกำหนดเป็นการกำหนดงาน โครงการ กิจกรรม ให้สอดคล้องกับภารกิจ และสภาพปัญหา หรือสิ่งที่พัฒนา

ขั้นตอนที่ 5 กำหนดเกณฑ์ในการประเมินความสำเร็จและเป้าหมายโดยจัดทำเป็นตัวชี้วัด

2. การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ

การนำแผนไปสู่การปฏิบัติเป็นกิจกรรมภายหลังการจัดทำแผนกลยุทธ์ โดยดำเนินการในขั้นตอนของการกำหนดภารกิจของสถานศึกษาในรูปของงาน โครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดขึ้น ซึ่งมีกิจกรรมสำคัญ 2 ขั้นตอนที่จะนำแผนไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ คือ

2.1 ขั้นตอนการประสานแผน เป็นขั้นตอนขจัดความซ้ำซ้อนของงาน การบูรณาการเนื้อหาสาระของงานแต่ละโครงการ การสั่งการเพื่อมอบหมายงาน การจัดสรรทรัพยากร

2.2 ขั้นตอนการกำกับ ติดตามประเมินผล เป็นขั้นตอนเพื่อตรวจสอบการปฏิบัติงานว่าเป็นไปตามแผนหรือไม่ มีอุปสรรคในการดำเนินงานอะไรบ้าง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในระหว่างดำเนินการ เป็นกิจกรรมเชิงวิเคราะห์ ผลของกิจกรรมและแผนการดำเนินกิจกรรม ในส่วนของการประเมินผลจะพิจารณาความแตกต่างของสภาพที่ต้องการกับสภาพที่เป็นจริงของการดำเนินการว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร เพื่อตัดสินใจจะยอมรับ หรือปรับปรุงแก้ไขต่อไป

3. การนิเทศ กำกับ ติดตามประเมินผล

การนิเทศ กำกับ ติดตามประเมินผล เป็นกิจกรรมในกระบวนการบริหารและการจัดการซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาและผู้รับผิดชอบ จะต้องมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบมีการกำหนดขั้นตอนและกำหนดกิจกรรมการกำกับ ติดตามประเมินผลให้ชัดเจน ซึ่งหลักการของการนิเทศ การติดตามการประเมินผล มีดังนี้

การนิเทศ เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นิเทศ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา

รองผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ ครูต้นแบบหรือหัวหน้ากลุ่มงาน หัวหน้าโครงการ และครู ในสถานศึกษาเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาในหน้าที่ความรับผิดชอบในลักษณะของเพื่อนช่วยเพื่อน เป็นการนำความสามารถพิเศษของครูคนหนึ่งมาช่วยเหลือ เพื่อประโยชน์ของเพื่อนครูคนอื่น ๆ ที่มีความสามารถในเรื่องนั้นด้อยกว่า หรือเพื่อการช่วยเหลือให้คำแนะนำในเรื่องของการบริหารโครงการสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

การติดตาม เป็นกระบวนการของการควบคุม ดูแล ให้งาน/โครงการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง สามารถควบคุมช่วงเวลาการปฏิบัติงาน (ให้เสร็จสิ้นตามช่วงเวลาที่กำหนด) และสามารถแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างการปฏิบัติงานโครงการได้ทันท่วงที ไม่เกิดผลเสียหรือข้อบกพร่องต่องานโครงการในภาพรวม เมื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการในขั้นตอนสุดท้าย

การประเมินผล เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากของการวางแผน เพราะการประเมินผลจะเป็นตัววัด และบอกให้ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วางแผน รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องกับแผนทุกฝ่ายได้รู้ว่าแผนหรือโครงการที่กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานของสถานศึกษา ซึ่งต้องใช้ทั้งกำลังคน กำลังแรงงาน และค่าใช้จ่าย (งบประมาณ) นั้น เมื่อเสร็จสิ้นแผนแล้วผลที่ได้เป็นประการใดเป็นไปตามที่คาดหมายและมุ่งหวังมากน้อยเพียงใด คุ้มค่าหรือไม่ ควรดำเนินโครงการต่อไป ควรหยุด หรือควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไรต่อไป

การประเมินผลควรกำหนดไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผน/โครงการ เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารโครงการ และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ได้รับทราบความเป็นไปของการดำเนินโครงการสามารถตรวจสอบ ควบคุม และติดตามงานได้ ในส่วนของผู้ปฏิบัติงานจะสามารถปฏิบัติงานได้ตามแผน มีความระมัดระวัง และเตรียมพร้อมที่จะทำงานมากขึ้น เพื่อเตรียมรับการตรวจสอบการประเมินผลการปฏิบัติงาน อันเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานโดยฝ่ายบริหารได้อีกประการหนึ่ง

จุดมุ่งหมายของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 ก) และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

1. เพื่อสนับสนุนให้มีการจัดและการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้
2. เพื่อสนับสนุนให้มีการจัดและการใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่แล้วให้เกิดคุณค่าต่อการเรียนรู้อย่างแท้จริง
3. เพื่อสนับสนุนการจัดและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับท้องถิ่นและระบบ
4. เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน
5. เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่และที่จะรับมาในอนาคตได้เต็มศักยภาพ
6. เพื่อให้ผู้เรียนมีแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกที่เหมาะสมคอยให้บริการผู้เรียน

สรุป จุดมุ่งหมายของการจัดหาและใช้แหล่งเรียนรู้ คือ การดำเนินการให้มีและใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตรและเกิดคุณค่าต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

แนวทางการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548 ก) กล่าวว่า การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทั้งในระบบและนอกระบบให้มีประสิทธิภาพ มีแนวทางดำเนินการ ดังนี้

1. สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนให้เจ้าหน้าที่และบุคลากรทุกระดับรู้ว่าคืออะไร มีลักษณะอย่างไรมีความสำคัญอย่างไร เป็นต้น

2. มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจน หน่วยงานส่วนกลางควรกำหนดนโยบายให้ชัดเจนว่าจะมีการรณรงค์เพื่อพัฒนาแหล่งการเรียนรู้อย่างหลากหลายขึ้นในชุมชน เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตและนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติในทุกพื้นที่

3. มีการจัดทำแผนในระดับพื้นที่ในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง ควรให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในระดับพื้นที่สำรวจและจัดทำแผนว่าในชุมชนที่รับผิดชอบควรมีการสร้างหรือพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนใดขึ้นบ้าง

4. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน กำหนดแผนในการสร้างหรือพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในแต่ละชุมชน ควรส่งเสริมให้ประชาชนซึ่งรู้สภาพปัญหาในชุมชนของตนเป็นอย่างดีได้ร่วมให้ข้อเสนอแนะ เพื่อสร้างแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและตอบสนองความต้องการของชุมชน

5. หน่วยงานส่วนกลางสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรในการจัดสร้างหรือพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนบางชนิด อาจต้องมีการใช้งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ นอกเหนือจากขอความร่วมมือจากหน่วยงานและประชาชนในพื้นที่ ซึ่งหน่วยงานส่วนกลางควรให้การสนับสนุน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548 ก) ได้กำหนดแนวทางการจัดหาและใช้แหล่งเรียนรู้ให้สามารถส่งเสริมผู้เรียนได้เรียนรู้ตลอดชีวิตจะต้องครอบคลุมในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาต้องมุ่งจัดการศึกษาให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ และทักษะพื้นฐานตามหลักสูตรกำหนด

2. หลักการบริหารจัดการ เน้นความเสมอภาคความเท่าเทียมกันของโอกาสทางการศึกษา และเน้นความร่วมมือและการประสานงานกัน ระหว่างหน่วยงานผู้จัดการศึกษา เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานต่าง ๆ องค์กรท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนทุกฝ่ายทุกกลุ่มในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในลักษณะ ดังนี้

2.1 กระจายอำนาจให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม

2.2 มีผู้รับผิดชอบในแต่ละระดับโดยตรง

2.3 มีการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานอื่น

2.4 มีการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่ให้บริการการศึกษานอกระบบ

2.5 ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

3. กำหนดกลุ่มเป้าหมายตามช่วงชั้นและตามภารกิจที่กำหนดไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน

4. เนื้อหาหลักสูตรสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายสัมพันธ์กับเรื่องอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

4.1 ความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต

4.2 ความรู้และทักษะเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ

4.3 ความรู้ข่าวสารทั่วไปเพื่อพัฒนาตนเอง

4.4 สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่พบในการดำเนินชีวิตในสังคมและสิ่งแวดล้อม

4.5 ความรู้และทักษะที่จะเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ เช่น ความรู้ทักษะด้านภาษาและคอมพิวเตอร์

5. กิจกรรมจากแหล่งเรียนรู้เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

5.1 กิจกรรมให้ความรู้พื้นฐาน ได้แก่ การให้ความรู้ทักษะในการอ่าน เขียน ติดต่อสื่อสาร การแสวงหาความรู้

5.2 กิจกรรมให้ความรู้และทักษะอาชีพตามหลักสูตรกำหนด

5.3 กิจกรรมให้ความรู้ทั่วไป ครอบคลุมความรู้ทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของผู้เรียน

6. กำหนดวิธีการจัดการเรียนการสอน หรือกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย โดยยึดหลักการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กิจกรรมการเรียนการสอนมีความยืดหยุ่น มีความเป็นประชาธิปไตย และให้อิสระแก่ผู้เรียน

7. การใช้สื่อและเทคโนโลยี ควรมีการใช้สื่อเทคโนโลยีถ่ายทอดความรู้โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการใช้สื่อเทคโนโลยีประเภทต่าง ๆ ในการแสวงหาความรู้และควรใช้สื่อเทคโนโลยีส่งผ่านความรู้ไปสู่ผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการใช้สื่อเทคโนโลยีแสวงหาความรู้

8. การวัดผลประเมินผล ควรเป็นการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริง ไม่เน้นการแข่งขัน และให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผลเพื่อให้เป็นข้อมูลในการพัฒนาตนเอง

9. การพัฒนาบุคลากรที่มีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการแหล่งเรียนรู้ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการบริหารและการจัดการ รวมถึงแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

10. การมีส่วนร่วมของชุมชน ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่นหรือชุมชน โดยเฉพาะชุมชนจะมีส่วนร่วมสำคัญมากเพราะเป็นแหล่งของกลุ่มเป้าหมายและมี

ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตบุคคล โดยให้มีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน การสนับสนุนทรัพยากรการดำเนินการจัดกิจกรรม และการประเมินผล

11. หลักการจัดกิจกรรมจากแหล่งเรียนรู้มีแนวทางการจัดกิจกรรม ดังนี้

11.1 หลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของโอกาสการรับการศึกษาทุกคน

11.2 จัดให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาส

11.3 มีความยืดหยุ่นในเรื่องกฎ เกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ และเข้าถึงได้ง่าย มีความหลากหลายในเนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้หลากหลายวิธีเรียน

11.4 มีความเป็นประชาธิปไตย การให้สิทธิ ให้อิสระแก่ผู้เรียนในการเลือกเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้สึกต้องการหาความรู้อยู่เสมอ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้

สำหรับการดำเนินการในส่วนของกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนจากแหล่งเรียนรู้มีหลักการและขั้นตอน ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547)

1. หลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้

1.1 ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การที่ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้กระทำจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพร้อมกระตือรือร้นที่จะเรียนอย่างมีชีวิตชีวา

1.2 ยึดกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ โดยให้ผู้เรียนมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ข้อมูลต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่นและเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ดี

1.3 ยึดการค้นพบด้วยตนเอง การเรียนรู้ที่ผู้สอนพยายามจัดการสอนให้ผู้เรียนได้ค้นหาคำตอบด้วยตนเอง ผู้เรียนมักจดจำได้ดีและมีความหมายโดยตรงต่อผู้เรียน เกิดความคงทนต่อการเรียนรู้

1.4 เน้นกระบวนการควบคู่ไปกับผลงาน โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์กระบวนการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดผลงาน มิใช่มุ่งจะพิจารณาผลงานแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เพราะประสิทธิภาพของผลงานขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของกระบวนการ

1.5 เน้นการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดหาแนวทางที่จะนำความรู้ไปใช้ ส่งเสริมให้ปฏิบัติจริงและติดตามผลการปฏิบัติ

1.6 ต้องพัฒนาด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด

1.7 ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการฝึกทักษะการใช้กระบวนการคิด การวิเคราะห์ การสังเกต การรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติจริง ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น

1.8 ต้องให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข สนุกกับการเรียนรู้ ได้คิด แสดงออกอย่างอิสระ บรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นกัลยาณมิตร

1.9 ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทั้งระบบ

1.10 ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้สอนให้มาเป็นผู้รับฟัง ผู้เสนอแนะ ผู้ร่วมเรียนรู้ เป็นที่ปรึกษา ผู้สร้างโอกาส สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้เป็นนักออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีบทบาทมากที่สุด

1.11 ต้องให้เรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิตคือสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว จากง่ายสู่ยาก จากรูปธรรมสู่นามธรรม โดยใช้แหล่งการเรียนรู้เป็นสื่อ ประสบการณ์ชีวิต ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมาเป็นฐานการเรียนและประยุกต์ใช้กับการป้องกันและแก้ปัญหา

1.12 ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกจัดกิจกรรมได้เรียนรู้ตามความต้องการ ความสนใจ ใฝ่เรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง

1.13 ถือว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาทุกสถานที่

1.14 ปลูกฝังสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกสาระการเรียนรู้

2. ขั้นตอนการจัดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้

2.1 ขั้นวางแผนก่อนดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้

2.1.1 ขั้นนำเสนอข้อมูลสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยทั่วไปจะประกอบด้วยเรื่อง ของแหล่งน้ำ ป่าไม้ ดิน สารเคมีที่ใช้ในการเกษตรกรรม ขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

2.1.2 ขั้นตั้งจุดมุ่งหมาย

1) สำรวจเรื่องอะไร

2) สำรวจเพื่อไปศึกษาถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดในท้องถิ่น

2.2 ขั้นกำหนดเนื้อหาที่จะสอน

2.2.1 ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันพิจารณาคัดเลือกเนื้อหาที่เหมาะสม

2.2.2 ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันตั้งเกณฑ์ในการพิจารณาสถานที่ที่ศึกษา ซึ่งควรมีเกณฑ์ดังนี้

1) ตรงกับจุดมุ่งหมายของการเรียน

2) เหมาะสมกับความสนใจ

3) สอดคล้องกับประสบการณ์เดิม

4) มีความสะดวกปลอดภัยในการศึกษาสำรวจ

2.2.3 ร่วมกันวางระเบียบในการศึกษา

2.2.4 วางแผนเรื่องปัญหาอุปสรรค และวิธีการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการศึกษา

2.3 ขั้นเตรียมการ

2.3.1 แบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่ม ๆ ละประมาณ 5-6 คน โดยเน้นผู้เรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้าน ตำบลเดียวกัน และควรรวมเป็นกลุ่มเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในเวลาทำการศึกษาสำรวจ

2.3.2 ให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มเลือกหัวหน้าและเลขากลุ่ม

2.3.3 ตัวแทนกลุ่มเลือกสถานที่ที่จะออกสำรวจ

2.3.4 เตรียมการด้านเอกสารข้อมูล และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสำรวจ

2.3.5 ผู้เรียนประชุมปรึกษาหารือภายในกลุ่ม

2.4 ขั้นดำเนินการระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จากแหล่งเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่วางไว้

2.4.1 หัวหน้ากลุ่มแต่ละกลุ่มเป็นผู้นำกลุ่มรับผิดชอบงานและดูแลกลุ่มของตน

2.4.2 เมื่อถึงสถานที่ที่ศึกษา สมาชิกกลุ่มทุกคนต้องแสวงหาคำตอบจากปัญหาตามวิธีการของกลุ่ม การศึกษาโดยรวมจากแหล่งการเรียนรู้ที่แต่ละกลุ่มศึกษา ควรมีประเด็นดังนี้

1) สภาพปัญหา ลักษณะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

2) สาเหตุของปัญหา

3) ผลกระทบของปัญหา

4) แนวทางในการป้องกันแก้ไข

2.5 ขั้นประเมินผลหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้

ระยะที่ 1 ประเมินผลทันทีที่จบการสำรวจ โดยให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมาอภิปรายหน้าชั้นเรียน ในหัวข้อต่อไปนี้

1) ปัญหาที่กลุ่มของตนได้รับ

2) วิธีแสวงหาคำตอบ

3) คำตอบที่หามาได้

ระยะที่ 2 ผู้สอนและผู้เรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันประเมินคำตอบว่าถูกต้องมากน้อยเพียงใด ช่วยกันสรุปภาพรวมพร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางที่ควรปรับปรุงแก้ไข และประเมินผลครั้งสุดท้ายหลังสิ้นสุดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้จัดได้ในรูปแบบต่อไปนี้

1) การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับความรู้ที่ได้จากสถานที่ที่ไปศึกษานั้น

2) ทำรายงานกลุ่ม

ปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้

ปัจจัยที่ส่งเสริมให้การจัดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้บรรลุวัตถุประสงค์ และสอดคล้องกับกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรกำหนด ประกอบด้วยบทบาทของครูผู้สอน พฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน การใช้สื่อการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมในห้องเรียน สภาพแวดล้อมในโรงเรียน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการวัดผลประเมินผลของผู้เรียน ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547)

บทบาทของครูผู้สอน

บทบาทของครูผู้สอนควรมีลักษณะ ดังนี้

1. ผู้จัดการ (Manager) เป็นผู้กำหนดบทบาทให้ผู้เรียนทุกคนได้มีส่วนเข้าร่วมทำกิจกรรม แบ่งกลุ่ม หรือจับคู่ มอบหมายงานหน้าที่ความรับผิดชอบแก่ผู้เรียนทุกคน จัดการให้ทุกคนได้ทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถความสนใจของตน

2. ผู้ร่วมทำกิจกรรม (An active participant) เข้าร่วมทำกิจกรรมในกลุ่มจริง ๆ พร้อมทั้งให้ความคิดและความเห็นหรือความเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับความรู้ใหม่

3. ผู้ช่วยเหลือและแหล่งวิทยาการ (Helper and resource) คอยให้คำตอบกับผู้เรียนเมื่อผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือทางวิชาการ การให้ข้อมูลหรือความรู้ ในขณะที่ผู้เรียนต้องการนั้นจะช่วยทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น พร้อมอำนวยความสะดวกให้กลุ่มดำเนินงานไปได้อย่างราบรื่น

4. ผู้สนับสนุนและเสริมแรง (Supporter and encourager) ช่วยสนับสนุนด้านสื่อวัสดุอุปกรณ์ หรือให้คำแนะนำที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจเข้าร่วมกิจกรรมหรือฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง สนับสนุนให้ผู้เรียนวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนรู้และคอยเชื่อมโยงความคิดเห็นของผู้เรียนและร่วมสรุปผลการเรียนรู้ กระตุ้นให้ผู้เรียนนำการเรียนรู้ไปใช้

5. ผู้ติดตามตรวจสอบ (Monitor) คอยตรวจสอบงานที่ผู้เรียนได้รับมอบหมายหรือผลิตขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความถูกต้องทางวิชาการและกระบวนการสังเกต บันทึก และประเมินผลการเรียนรู้

อย่างไรก็ตาม จุดประสงค์หลักของการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ การกระทำให้ช่องว่างระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนแคบลงเพราะการเรียนรู้เกิดขึ้นทั้งสองด้าน จากแนวโน้มของการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไปผู้เรียนมีบทบาทสำคัญเด่นชัดมากขึ้น บทบาทของครูในการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้สำหรับผู้เรียนจะต้องปรับเปลี่ยนจากเดิมจากบทบาทที่มีความสำคัญยิ่งในฐานะผู้บอกเล่า ข้อความรู้ทั้งมวลแก่ผู้เรียนมาเป็นบทบาทในการสนับสนุนเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากที่สุดดีที่สุด ได้ผลที่สุดตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

นอกจากนั้น บุคลิกภาพของครูก็เป็นองค์ประกอบสำคัญเพราะบุคลิกภาพความเป็นครูที่เป็นกัลยาณมิตร นับเป็นสิ่งแรกที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ความเป็นกัลยาณมิตรของครูจะทำให้ผู้เรียนเกิด

ความไว้วางใจ กล้าแสดงความคิดเห็น โดยคาดหวังว่าจะให้ผู้เรียนปรับพฤติกรรมและเรียนรู้อย่างมีความสุข สิ่งเหล่านี้ จะเกิดขึ้นได้ครูผู้สอนต้องปรับพฤติกรรมการสอนของตนเองเช่นเดียวกัน ลดภาพครูผู้เคร่งขรึม เป็นผู้บัญชาการในห้องเรียน ทำบทเรียนให้เป็นเรื่องสนุกไม่น่าเบื่อ คุณลักษณะความเป็นครูที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความศรัทธาและไว้วางใจในตัวครู มีดังนี้คือ

1. มีความรักและเมตตาเอาใจใส่ช่วยเหลือให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียน เอาใจใส่ด้านความประพฤติ มีคุณธรรม ชี้แนะแนวทางแก้ไขปัญหาให้กับผู้เรียนและผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ 2. สร้างเสริมความรู้และลักษณะนิสัยที่ดีงามให้กับผู้เรียน โดยเน้นความรับผิดชอบความซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ซึ่งครูเองต้องปฏิบัติตนให้ผู้เรียนเห็นเป็นเยี่ยงอย่าง อาทิ ควรเข้าห้องเรียนให้ตรงเวลา ติดตามงานที่มอบหมายอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดห่วงโซ่แห่งความรับผิดชอบ ทั้งนี้คงต้องยอมรับความจริงที่ว่า ถ้าขาดการติดตามแล้วผู้เรียนบางคนอาจเฉื่อยชาและขาดความรับผิดชอบในที่สุด

3. ประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งกาย วาจาและจิตใจ การแต่งกายสุภาพเรียบร้อย กิริยาสุภาพอ่อนโยน มีความยุติธรรม ทำให้ผู้เรียนเกิดความอบอุ่นทางใจ ไว้วางใจ ประพฤติดีอย่างสม่ำเสมอ และเหมาะสมกับการเป็นตัวอย่างที่ดี

4. ไม่ประพฤติปฏิบัติตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา และจิตใจรวมถึงส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งในหลักสูตร และนอกหลักสูตร เช่น การแข่งขันสอบความรู้วิชาสังคมการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนอย่างหลากหลาย

5. คิดค้นวิธีการจัดกิจกรรมบทเรียนอย่างหลากหลาย ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและมีความสนุกสนานกับการเรียน ครูต้องทำตนให้เป็นนักคิด นักออกแบบกิจกรรม ขอยกตัวอย่างวิธีง่าย ๆ วิธีหนึ่งเป็นแนวคิดจากรายการทีวีคือ เกมเศรษฐี ที่ได้นำมาปรับใช้ในห้องเรียนเป็นเกม 15 คำถาม เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ผลปรากฏว่าผู้เรียนได้รับทั้งความรู้ เจตคติที่ดีต่อท้องถิ่น และเกิดความสนุกสนาน

6. ครูต้องทำตนเป็นผู้ให้ที่แท้จริง ไม่คิดแสวงหาผลประโยชน์จากผู้เรียนไม่ว่ากรณีใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อผู้เรียนต้องทำกิจกรรมใด ๆ ครูต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายกับผลการเรียนรู้ที่ได้คุ้มกันหรือไม่ ถ้าเป็นไปได้ควรเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด หรือไม่มีค่าใช้จ่ายเลย โดยใช้วัสดุที่มีอยู่หรือสิ่งที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น

พฤติกรรมของผู้เรียน

1. ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตน เพราะผู้เรียนแต่ละคนต่างก็มีความคิด ความเห็น ประสบการณ์ และความชำนาญด้านต่าง ๆ ติดตัวมาด้วยกันทุกคน อาจจะมากน้อยต่างกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อผู้เรียนมาก ที่จะได้มีโอกาสร่วมแสดงความรู้สึก ความคิดเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ผู้สอน

สามารถจะช่วยสนับสนุนให้ผู้เรียน ใช้ความรู้ความสามารถ แสดงความคิดเห็นของตนอย่างอิสระ ซึ่งเป็นการช่วยเพิ่มทักษะทางการคิด การแก้ปัญหาแก่ผู้เรียนเป็นการเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่

2. ผู้เรียนมีโอกาสได้ใช้ประสบการณ์ที่เรียนมาก่อนแล้ว เพราะการจัดการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั้น กิจกรรมที่จัดในลักษณะปลายเปิดจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นผู้รับผิดชอบในการเติมรายละเอียดลงไป ดังนั้น กรอบแนวคิดอันเดียวกันอาจจะมีรายละเอียดแตกต่าง หลากหลายวิธีเมื่อผู้คิดอยู่ต่างกลุ่มกัน ทำให้ค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นอีก

3. ผู้เรียนสนใจบทเรียนมากขึ้น เพราะผู้เรียนจะต้องปฏิบัติกิจกรรมที่ผู้สอนมอบหมายและสนใจอยากจะรู้ว่าตนเองจะต้องทำอะไรบ้างเพราะไม่รู้ล่วงหน้ามาก่อน

4. ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากเพื่อนในกลุ่ม เพราะผู้เรียนแต่ละคนต่างมีพื้นฐานทางด้านเนื้อหาวิชาหรือประสบการณ์ต่างกัน ดังนั้นในขณะร่วมทำกิจกรรมด้วยกันผู้เรียนแต่ละคนจะต้องตั้งใจศึกษา และมีส่วนร่วมกิจกรรมหรือในการทำงานร่วมกัน ผู้เรียนสามารถดึงเอาความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่รวมกันได้

5. ผู้เรียนมีความสามัคคีกันในกลุ่ม เพราะในการทำงานรวมกลุ่มกันผู้เรียนจะต้องช่วยกันทำเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย ดังนั้นผู้เรียนจะต้องช่วยกันทำไม่ใช่แข่งขันกัน

6. ผู้เรียนสามารถประเมินตนเองตามความเป็นจริง ยอมรับความคิดเห็นและยอมรับการประเมินของผู้อื่น และนำผลการประเมินมาพิจารณาปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

7. ผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม และเป็นผู้สนใจใฝ่รู้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

สื่อการเรียนรู้

ครูผู้สอนจะต้องจัดหา จัดทำ ผลิตสื่อการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน โดยจะคัดเลือกสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้นั้น ๆ เมื่อได้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนแล้วจะนำมาตรวจสอบ ทดสอบใช้ก่อนนำไปใช้จริง ทั้งทางด้านเนื้อหา เวลา ความชัดเจน ถูกต้องและจำนวนของสื่อ เพื่อให้เกิดความชำนาญในการใช้สื่อ มีการจัดลำดับการใช้สื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาและกิจกรรมที่กำหนดไว้อย่างเหมาะสม ซึ่งนับว่าเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น รายละเอียดเกี่ยวกับสื่อการเรียนรู้มีดังนี้

1. การเลือกใช้สื่อการเรียนรู้

1.1 เลือกสื่อการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับเรื่องที่จะสอน ตรงกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

1.2 เลือกสื่อการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสนใจ ทันสมัยกับยุคสังคมปัจจุบัน

1.3 เลือกสื่อการเรียนรู้ที่ช่วยให้เสริมสร้าง หรือเปลี่ยนทัศนคติ มีคุณค่าเสริมความเข้าใจบทเรียน

1.4 เลือกสื่อการเรียนรู้ที่เกิดประโยชน์คุ้มค่ากับเวลาที่ใช้

2. การเตรียมสื่อการเรียนรู้

2.1 สำรวจรายการสื่อการเรียนรู้ที่จะต้องใช้ตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน ตรวจนับจำนวนให้ครบ

2.2 ทดลองใช้สื่อนั้นจนเกิดความเคยชิน และใช้ได้โดยรวดเร็ว หากพบว่าสื่อนั้นมีข้อบกพร่องจะได้แก้ไขได้ทันก่อนทำการสอน

2.3 ทบทวนหัวข้อสำคัญของนิยามที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความค้นพบเข้าใจจากสื่อการเรียนรู้

2.4 จัดเตรียมและวางอุปกรณ์ที่ใช้ไว้ให้พร้อมเรียนลำดับการใช้ก่อนหลังให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องที่จะสอน เพื่อป้องกันมิให้เกิดความสับสน

2.5 ทดลองสอนและทดลองใช้สื่อ เพื่อให้เกิดความมั่นใจระหว่างการสอน ไม่ให้เกิดลำดับผิด นอกจากนั้นยังจับเวลาเพื่อดูว่าเหมาะสมกับเวลาที่กำหนดไว้หรือไม่

2.6 สื่อการสอนบางชิ้นจำเป็นต้องใช้ห้องศูนย์อินเตอร์เน็ตการเรียนการสอนคอมพิวเตอร์ จึงต้องไปติดต่อจองสถานที่ก่อนเวลาและเตรียมติดตั้งตรวจสอบอุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้ให้พร้อม

3. การใช้สื่อการเรียนรู้

3.1 ใช้สื่อการสอนตามลำดับขั้นตอน ตามแผนการสอนที่ได้จัดทำไว้

3.2 ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อให้มากที่สุด

3.3 ให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเห็นสื่อได้อย่างชัดเจน

3.4 สื่อประเภทใช้เสียง ผู้เรียนจะต้องได้ยินชัดเจนทั่วทุกคน

3.5 หลังจากใช้สื่อแล้ว จะบันทึกประเมินผลการใช้เพื่อปรับปรุง

4. ผลจากการใช้สื่อประกอบการสอน

4.1 ผู้เรียนเรียนรู้ เข้าใจเนื้อหาง่ายขึ้น สามารถค้นพบคำตอบด้วยตนเอง

4.2 ผู้เรียนสนุกสนานกับกิจกรรมการเรียนรู้สิ่งที่ได้เรียนรู้จะติดตรึงในใจผู้เรียน เป็นพื้นฐานในการศึกษาขั้นสูงต่อไป

4.3 ผู้เรียนได้โอกาสฝึกและรู้วิธีใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างถูกต้อง

4.4 ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ในด้านการเรียนรู้สูงขึ้น จำนวนผู้เรียนที่สอบได้เพิ่มขึ้น

4.5 ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้วิชาต่าง ๆ

4.6 ผู้เรียนเชื่อถือและศรัทธาในตัวผู้สอน เพราะเรียนสนุก ไม่เบื่อ

4.7 มีเพื่อนครูจากโรงเรียนอื่นไปเยี่ยมชมกิจการโรงเรียนได้สอบถามเกี่ยวกับสื่อบางอย่าง ได้อธิบายวิธีการผลิตและแนะนำให้ไปทำใช้บ้าง เผยแพร่วิธีการผลิตสื่อให้แพร่หลาย

สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน

ห้องเรียนที่จัดมุมประสบการณ์ไว้ครบทุกมุมประสบการณ์โดยให้ผู้เรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ จะทำให้บรรยากาศของห้องเรียนมีชีวิตชีวา ผู้เรียนจะรักและเกิดความอบอุ่นเมื่อได้มาเรียนทำให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข

สิ่งแวดล้อมในห้องเรียน (ปกติ) บรรยากาศในห้องเรียนเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ สะอาด เป็นระเบียบ จัดมุมความรู้ มีหนังสืออ่านเพิ่มเติมที่สอดคล้องกับบทเรียน มุมที่ผู้สอนจัดวางแผ่นใสสรุปบทเรียนที่ผู้สอนจัดทำโดยเตรียมคำถามจากง่ายไปหายาก และนำไปสู่การสรุปได้ เพื่อให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง หรืออาจจะใช้ทบทวนบทเรียน มุมแสดงผลงานของผู้เรียน และป้ายนิเทศที่เสนอข้อมูล ข่าวสาร เหตุการณ์เรื่องราวที่เหมาะสม ทันสมัย สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

สิ่งแวดล้อมในห้องเรียน (ประจำวิชา) ตัวอย่าง

- ห้องเรียนเคมี จัดอุปกรณ์และสื่อที่สามารถสัมผัสทดลองการศึกษาได้ด้วยตนเอง
- ห้องเรียนดนตรี จัดเวทีการแสดง เมื่อผู้เรียนฝึกปฏิบัติได้ชำนาญแล้ว ผู้สอนสามารถนำผู้เรียนขึ้นแสดงบนเวทีเป็นการฝึกการแสดงบนเวที เพื่อสร้างความเคยชินให้กับผู้เรียน เป็นต้น

การมีส่วนร่วม

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน

ชุมชนจะเป็นผู้ร่วมมือและเป็นแหล่งข้อมูลของผู้เรียน ประเด็นปัญหาที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นปัญหาของชุมชน สมาชิกทุกคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ต้องเปิดโอกาสให้เขาได้รับรู้และเข้าใจกับสถานการณ์ปัญหา ชุมชนจะมีส่วนร่วมในหลาย ๆ โอกาส เช่น เป็นคณะกรรมการในการพัฒนาหลักสูตร เป็นผู้สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์สื่อการสอน เป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ผู้เรียน และที่สำคัญเป็นผู้ร่วมเรียนกับลูกหลานของพวกเขาในห้องเรียนธรรมชาติ แปลงนา แปลงผักของพวกเขาเอง ได้ร่วมเรียนรู้และให้การสนับสนุนการจัดค่ายเยาวชนรักป่าไม้ เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

ผู้สอนประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผลการเรียนรู้ของบุตรหลาน และเชิญเป็นวิทยากรให้ความรู้ในและนอกโรงเรียนในโอกาสอันควร

3. การมีส่วนร่วมของผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูในโรงเรียน

ผู้บริหาร อาจารย์ในโรงเรียนเป็นผู้ให้กำลังใจ และแนะนำสิ่งต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้เกิดกำลังใจและเกิดพลังที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ตัวอย่างการประสานสัมพันธ์กับท่านเหล่านี้ เช่น การนำผลงานของผู้เรียนมาจัดนิทรรศการ และเรียนเชิญผู้บริหารโรงเรียนเป็นประธานเปิดพิธี เชิญอาจารย์ท่านอื่น ๆ ผู้ปกครองหรือผู้เรียนห้องอื่น ๆ มาร่วมงาน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ดำเนินการจัดการด้วยตนเอง เช่น การออกแบบ

หนังสือเชิญประธานเปิดงาน การกล่าวรายงาน การเขียนป้ายเชิญชวนชมนิทรรศการ การจัดวางผลงานให้สวยงาม น่าสนใจ งานเหล่านี้เป็นบทบาทของผู้เรียนซึ่งต้องแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ เพื่อเป็นการฝึกฝนและได้ลงมือทำงานจริง ๆ และอาจจะมีการให้ผู้เข้าชมนิทรรศการประเมินผลการดำเนินงานของผู้เรียนด้วย เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาในครั้งต่อ ๆ ไป

การวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

ในการวัดผลและประเมินผลนี้จะต้องกำหนดเกณฑ์วัดผลประเมินผลไว้อย่างชัดเจน และต้องให้ครอบคลุมคุณลักษณะตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ทั้งด้านความรู้ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ทักษะ และการแสดงออกของผู้เรียน โดยมุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนแล้วนำผลที่วัดได้มาวางแผนและดำเนินการปรับปรุงหรือส่งเสริมผู้เรียนตามความเหมาะสมต่อไป

การวัดผลและประเมินผลกำหนดแนวทางให้ตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้และดำเนินตามขั้นตอนของหลักวิชาการ กล่าวคือมีการประเมินผลก่อนเรียน เพื่อสำรวจดูความรู้พื้นฐานของผู้เรียนแต่ละคน ทำให้ได้ทราบถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียนแต่ละคน มีการประเมินผลระหว่างเรียน ขณะที่ทำการสอนยังไม่จบกระบวนการทั้งหมดก็จะมีการประเมินควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนรู้ และสุดท้ายก็คือ มีการประเมินผลหลังเรียนเพื่อสรุปว่าผู้เรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้มากน้อยเพียงใด

วิธีการวัดผลประเมินผล

การวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ควรใช้วิธีการที่หลากหลาย และกระทำต่อเนื่องสม่ำเสมอ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ได้แก่ ตัวผู้เรียน เพื่อน ครูผู้สอน ครูอื่น ๆ ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชน ให้เป็นผู้ประเมินด้วย

วิธีการวัดผลประเมินผล ที่นิยมใช้กันมี 5 วิธี คือ

1. การประเมินผลด้วยการสังเกตพฤติกรรมผู้สอนสังเกตพฤติกรรมผู้เรียนทุกคนตลอดเวลาทุกกิจกรรมที่ผู้เรียนทำ เช่น เรียน เล่น พูดคุยกับเพื่อน ๆ ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยบันทึกในแบบสังเกต สรุปเป็นระยะใน 1 ปีจะสรุปผลงานสังเกต 8-10 ครั้ง เมื่อสิ้นปีจะเฉลี่ยคะแนน เพื่อประเมิน “ความดี” คะแนนนี้จะเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินผลการเรียนปลายปี ผู้สอนต้องให้ความสำคัญกับพฤติกรรมของเด็กเพื่อจะได้แก้ไขและพัฒนา EQ ให้ผู้เรียนเป็นคนดีของสังคมเพื่อสังคมจะได้สงบสุข

2. การประเมินสภาพจริงในการทำงาน คือ ความสามารถในการทำงานของผู้เรียนไม่เน้นผลงาน แต่เน้นที่กระบวนการทำงานกลุ่ม โดยมีแบบบันทึกประเมินในเรื่อง

2.1 การวางแผนในการทำงาน มีการวางแผนร่วมกันภายในกลุ่ม การอภิปราย การแบ่งงาน

2.2 ขั้นตอนการปฏิบัติงาน ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ตามขั้นตอน

2.3 ทักษะกระบวนการในการทำงาน ร่วมคิด ร่วมทำ รับผิดชอบร่วมกัน แก้ปัญหาในการทำงาน

2.4 บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม ทุกคนในกลุ่มต้องรับผิดชอบหน้าที่ตามที่ตกลงของกลุ่ม ประธาน เลขานุการ กรรมการกลุ่ม แบ่งหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ครบถ้วน และช่วยเหลือสมาชิกคนอื่นตามความจำเป็น

2.5 คุณธรรมในการทำงาน ไม่เห็นแก่ตัว ช่วยเหลือกัน แบ่งปันความรู้ แนะนำเพื่อนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน รับผิดชอบการทำงานร่วมกัน ไม่เกี่ยงงาน ไม่โยนความผิดให้ผู้อื่น เสียสละ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ฯลฯ

2.6 การรายงานผลงาน ชัดเจน ถูกต้อง ได้สาระ น่าสนใจ

การประเมินสภาพจริงในการปฏิบัติงาน จะเป็นการประเมิน “ความดี และความเก่ง” ไปพร้อม ๆ กัน

3. การประเมินด้วยแฟ้มสะสมงาน จะประเมินภาคเรียนละครั้ง เป็นการประเมิน “ความเก่ง” คือ เนื้อหาสาระ ข้อดี ข้อเสีย ความคิดสร้างสรรค์กระบวนการในการนำเสนอ การประเมินแฟ้มสะสมงานนี้ ครู ผู้ปกครอง เพื่อน ตนเอง เป็นผู้ประเมิน

4. การประเมินภาคปฏิบัติ เป็นการประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้เรียน เช่น การทดลอง การสาธิต นิทรรศการ โครงงาน การเขียนรายงาน ฯลฯ เป็นต้น การประเมินภาคปฏิบัติ ผู้สอนต้องจัดทำประเด็นการประเมิน องค์ประกอบการประเมิน และเครื่องมือการประเมินด้วย เช่น Scoring rubric, Rating scale และ Checklist เป็นต้น

5. การประเมินด้วยแบบทดสอบ แบบทดสอบจะเป็นแบบปลายเปิดส่วนหนึ่งให้ตอบอย่างอิสรเสรี อีกส่วนหนึ่งเป็นแบบเลือกตอบ กำหนดคะแนน 100 คะแนน แล้วคิดเทียบให้เหลือร้อยละ 10 แล้วนำไปรวมกับการประเมิน 4 รายการต้น เป็นการประเมินผลปลายปี

การเลือกใช้แบบประเมินใด ๆ ก็ตามควรเลือกให้เหมาะสมและสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้ผู้เรียนสามารถเสนอรายการประเมิน หรือเกณฑ์ที่จะใช้ในการประเมิน ทำให้ผู้เรียนมีจุดมุ่งหมายหรือมีแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมได้อย่างถูกต้อง มีความสนใจ เอาใจใส่ต่องานซึ่งส่งผลในการพัฒนาจิตพิสัยของผู้เรียนได้เป็นอย่างดียิ่ง

เครื่องมือที่ใช้แต่ละชนิด ควรพิจารณาความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เครื่องมือการวัดผลประเมินผลประกอบด้วย

1. แบบสังเกตพฤติกรรมรายบุคคล/ กลุ่ม
2. แบบบันทึกคะแนน
3. แบบดำเนินการกลุ่ม
4. แบบสอบถาม

5. แบบสังเกตการปฏิบัติงาน

6. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

7. แบบทดสอบวัดการพัฒนาจิตพิสัย

8. แฟ้มสะสมงาน/ แฟ้มข้อมูลรายบุคคล

การแปลผลการวัดและประเมินผล

1. หลังจากที่ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้จบกระบวนการแล้ว จะมีการวัดผลประเมินผลเพื่อระบุศักยภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนว่าเป็นอย่างไร ผู้สอนสามารถนำข้อมูลส่วนนี้ไปวิเคราะห์และวางแผนพัฒนาผู้เรียนว่า มีกี่คนที่เรียนรู้แล้ว ควรจะเสริมเพิ่มเติมอะไรบ้าง มีกี่คนที่ต้องซ่อม/ ปรับปรุงในเรื่องอะไรและอย่างไร ซึ่งผู้สอนจะต้องดำเนินการต่อไป

2. การนำผลการวัดและประเมินทั้งหมด มาวิเคราะห์พิจารณาเป็นเกณฑ์การเลื่อนชั้น เมื่อสิ้นปีการศึกษา

3. ผลจากการวัดและประเมินผู้เรียนเป็นผลการเรียนรู้ที่เกิดจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สอน ดังนั้น ผู้สอนจึงสามารถนำผลการประเมินมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ของผู้สอนต่อไป

4. นำแบบทดสอบที่ใช้ในการวัดและประเมินผลมาวิเคราะห์ข้อสอบ คัดเลือก รวบรวมข้อสอบที่มีคุณภาพไว้ใช้ประโยชน์ในการสอบคราวต่อไป

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ.(2544). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

_____ .(2545). *การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ:กระทรวงศึกษาธิการ.

_____ .(2546 ก). *คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

_____ .(พร2546 ข). พระ*ราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 พร้อมกฎกระทรวงศึกษาธิการ*. กระทรวงศึกษาธิการ.

ดิเรก พรสีมา.(2543). *ปฏิรูปการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: ส.รุ่งทิพย์ออฟเซ็ท.

ทัศนีย์ วงศ์ยืน.(2547). *กระบวนการบริหารงานวิชาการในการจัดสถานศึกษา หน่วยที่ 1-7*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

รัชนีกร ทองสุขดี.(2545). *เอกสารประกอบการสอนวิชาสารสนเทศ*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.(2547). *การใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.(2543). *ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.(2545). *ปฏิรูปการศึกษาแนวทางสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.(2547). *รายงาน "การสังเคราะห์รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครูต้นแบบ" (ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542) สรุปรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____ .(2548 ก). *รายงานวิจัยการจัดการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต: สวนสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____ .(2548 ข). *รายงานวิจัยการจัดการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต*: ห้องสมุดประชาชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สุวัฒน์ ศิรินิรันดร์.(2549). *บทสรุปการวางแผนกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ: ซี แอน เอ็น.